

Jesień Narodów. Przemiany w państwach komunistycznych w 1989 roku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Linia chronologiczna](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Analiza sytuacji wewnętrznej w NRD sporządzona we wrześniu 1989 r. przez ministra bezpieczeństwa Ericha Mielkego*. Cytat za: S. Wolle, *Wspaniały świat dyktatury*, Warszawa 2003, s. 463, 464.

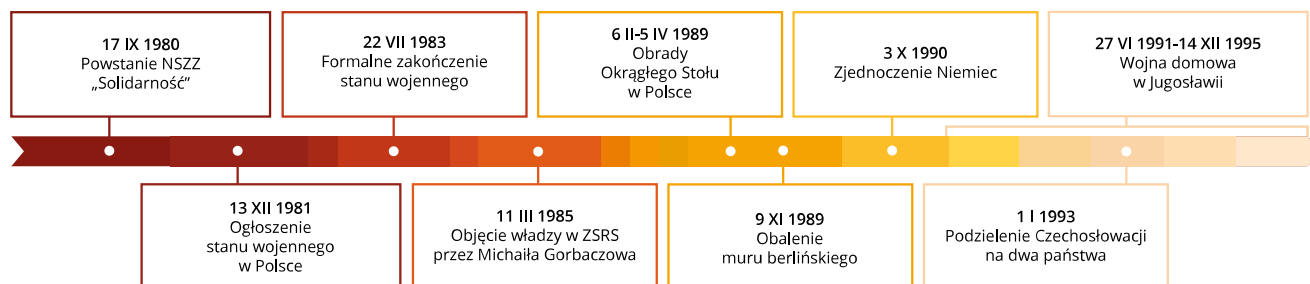

Jesień Narodów. Przemiany w państwach komunistycznych w 1989 roku

Węgry demonstrują przed budynkiem telewizji publicznej, 15 marca 1989 r.

Źródło: Derzsi Elekes Andor, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zapoczątkowane przez Michaiła Gorbaczowa przemiany w ZSRS miały istotny wpływ na rozwój opozycji we wszystkich krajach tzw. demokracji ludowej. Pod koniec lat 80. XX w. w tych państwach bloku wschodniego zachodziły szybkie i znaczące zmiany, które przyniosły obalenie władzy komunistycznej, demokrację i niepodległość.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Opiszysz, czym była tzw. Jesień Narodów.
- Wyjaśnisz, jak przebiegały przemiany w poszczególnych państwach komunistycznych.
- Scharakteryzujesz, dlaczego rozpadła się Jugosławia.

Przeczytaj

Jesień Narodów

Rewolucje, które rozpoczęły się w większości krajów bloku wschodniego na jesieni 1989 roku, określa się wspólną nazwą Jesieni Narodów lub Jesieni Ludów. Ich początek i inspirację stanowiły wydarzenia w Polsce w pierwszej połowie 1989 roku.

Węgry

Mieszkańcy Węgier świętujący proklamowanie Republiki Węgierskiej.

Źródło: Elekes Andor, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Pierwszym krokiem w kierunku przemian ustrojowych na Węgrzech było odsunięcie od władzy Jánoša Kádára w 1988 roku.

W czerwcu 1989 r. rozpoczęto obrady tzw. trójkątnego stołu – wzięli w nich udział przedstawiciele władz komunistycznych, organizacji społecznych (pozostających pod wpływem [reżimu](#)) i [opozycji](#). W Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej większą rolę zaczęli odgrywać młodzi reformatorzy, którzy przyspieszyli zmiany gospodarcze i polityczne. Przywrócili m.in. zasady gospodarki rynkowej, zmienili nazwę republiki, likwidując przymiotnik „socjalistyczna”, oraz wykreślili z konstytucji zapis o kierowniczej roli partii. W marcu 1990 r. w wolnych wyborach do parlamentu komuniści ponieśli druzgocącą klęskę.

Po dziesięcioleciach zakazanych dni narodowych, 15 marca 1989 r. komunistyczny reżim Węgier pozwolił ludziom świętować rocznicę Wiosny Ludów. Równoległe z obchodami państwowymi w Muzeum Narodowym niezależne organizacje wezwały publiczność do zebrania się przy pomniku poety Sándora Petőfiego, uczestnika powstania węgierskiego w 1848 roku.

Wyjaśnij, dlaczego wybrano to akurat miejsce.

Źródło: Derzsi Elekes Andor, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Niemiecka Republika Demokratyczna

Manifestacja w Berlinie, 4 listopada 1989 roku. Na Alexanderplatz zebrało się aż pół miliona ludzi, domagających się demokratycznych reform. Była to największa niezależna demonstracja w NRD od czasu antykomunistycznego powstania z czerwca 1953 r.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 183-1989-1104-437 / Settnik, Bernd, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Symptodem bliskich zmian w NRD były masowe ucieczki na Zachód. Władze próbowały powstrzymać uciekinierów przez **represjonowanie** ich rodzin, co wywołało falę demonstracji na ulicach miast w październiku 1989 roku. W tej sytuacji 18 października 1989 r. doszło do **dymisji** szefa państwa Ericha Honeckera. Nowe kierownictwo z Egonem Krenzem na czele zostało zmuszone do bardziej liberalnej polityki paszportowej oraz do otwarcia przejść granicznych z Republiki Federalnej Niemiec (RFN). Symbolem okresu przemian było zburzenie muru berlińskiego 9 listopada 1989 roku. Wraz z żądaniem demokratyzacji ustroju pojawiło się hasło zjednoczenia Niemiec.

Spontaniczne burzenie muru berlińskiego oddzielającego blok komunistyczny od świata demokratycznego, 9 listopada 1989 r.

Wyjaśnij, dlaczego bardziej znanym na świecie symbolem upadku komunizmu stało się zburzenie muru berlińskiego niż obrady Okrągłego Stołu w Polsce, które były o 10 miesięcy wcześniejsze.

Źródło: Contentplus.pl, Stentor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Czechosłowacja

Niepokoje społeczne ogarnęły także Czechosłowację. Władze początkowo próbowały siłą stłumić manifestacje, ale odniosło to skutek odwrotny do zamierzonego. Listopadowe demonstracje, które później z powodu ich łagodnego przebiegu nazwano aksamitną rewolucją, spowodowały ustąpienie Gustáva Husáka, a głową państwa – pierwszym niekomunistycznym prezydentem w Europie Środkowo-Wschodniej – został wieloletni opozycjonista Václav Havel. Wkrótce po obaleniu ustroju komunistycznego w Czechosłowacji pojawiły się tendencje **separatystyczne** (zwłaszcza wśród Słowaków). W kwietniu 1990 r. zmieniono nazwę państwa na Czesko-Słowacką Republikę Federacyjną, co miało podkreślać dwunarodowy charakter. Ostateczny podział

Václav Havel (1936–2011), czeski pisarz i dramaturg, działacz opozycyjny; w latach 1989–1992 pierwszy niekomunistyczny prezydent Czechosłowacji (równocześnie ostatni), a w latach 1993–2003 pierwszy prezydent Czech.

Źródło: Wikipedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

na Republikę Czeską i Republikę Słowacką
nastąpił 1 stycznia 1993 roku.

Praga podczas aksamitnej rewolucji. Zwróć uwagę na przedział wiekowy uczestników - czy przeważają jakieś grupy wiekowe?

Źródło: ŠJů, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Bułgaria

W Bułgarii w konsekwencji licznych manifestacji zdymisjonowano wieloletniego dyktatora Todora Żiwkova. Przy władzy pozostała jednak partia komunistyczna, w której wprowadzono jedynie niewielkie zmiany personalne. Pod presją wydarzeń w pozostałych państwach „demokracji ludowej” już w połowie grudnia 1989 r. rząd zgodził się jednak na rozmowy z opozycją. W następnym roku komuniści zostali odsunięci od władzy.

Ciekawostka

Doktryna Sinatry

W obliczu przemian politycznych Jesieni Ludów w Europie Środkowo-Wschodniej władze ZSRS mogły albo pozwolić narodom na swobodny wybór własnej drogi, albo podjąć próbę zbrojnej interwencji, jak w roku 1956 czy 1968. Kreml zdecydował się na pierwsze rozwiązanie, które nazwano doktryną Sinatry, nawiązując do utworu *My way* słynnego piosenkarza.

Rumunia

O wiele bardziej dramatyczny przebieg miały wydarzenia w Rumunii. Masowy ruch obywatelski tam nie istniał, a dyktatorska władza Nicolae Ceaușescu wydawała się niezagrożona. Rewolucję zapoczątkowały demonstracje w Timișoarze w grudniu 1989 r., gdzie wojsko strzelało do manifestantów. Następnie doszło do zamieszek w Bukareszcie, które przerodziły się w powstanie zbrojne. Dyktator wprowadził stan wojenny, ale część wojska przeszła na stronę demonstrantów. Rozłam nastąpił także w Rumuńskiej Partii Komunistycznej, którą już w styczniu 1990 r. zdelegalizowano. Zwolennicy [liberalizacji](#) systemu, w większości dawni działacze komunistyczni odsunięci od władzy przez Ceaușescu, utworzyli Front Ocalenia Narodowego. Doprowadzili oni do uwięzienia i zgładzenia dyktatora, po czym objęli rządy.

Demonstracja w Timișoarze.

Źródło: Urbán Tamás, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rewolucja w Rumunii, Bukareszt, grudzień 1989 r.

Przyjrzyj się flagom widocznym na zdjęciu. Dowiedz się, co było z nich wycinane. Wyjaśnij dlaczego.

Źródło: Contentplus.pl, Stentor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Jugosławia

W Jugosławii, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, także rozpoczął się proces demokratyzacji. W wielonarodowej federacji doszły przy tej okazji do głosu kwestie etniczne. Dotychczasową dominującą pozycję próbowali utrzymać Serbowie, chcący zachować jedność państwa. Na początku 1990 r. pojawiły się jednak chorwackie,

słoweńskie i albańskie siły polityczne, które konsekwentnie dążyły do oderwania się od Jugosławii. W czerwcu 1991 r. niepodległość ogłosiły Chorwacja, Słowenia, w październiku – Bośnia i Hercegowina, a w listopadzie Macedonia. Skutkiem tego był rozpad państwa federacyjnego, a następnie wybuch wojny domowej.

Narodowości Jugosławii przed 1989 r.	
Jugosławia (ogółem)	Serbowie – 34% Chorwaci – 20% muzułmanie bośniaccy – 9% Albańczycy – 8% Słoweńcy – 8% Macedończycy – 6% Czarnogórcy – 3% Węgrzy – 2% inni – 10%
Czarnogóra	Czarnogórcy – 68% muzułmanie bośniaccy – 13% inni – 19%
Macedonia	Macedończycy – 67% Albańczycy – 20% Turcy – 5% inni – 8%
Słowenia	Słoweńcy – 90% inni – 10%
Bośnia i Hercegowina	muzułmanie bośniaccy – 40% Serbowie – 32% Chorwaci – 18% inni – 10%
Chorwacja	Chorwaci – 75% Serbowie – 12% inni – 13%
Kosowo (autonomiczny okręg republiki serbskiej)	Albańczycy – 77% Serbowie – 13% inni – 10 %
Serbia (bez Kosowa i Wojwodiny)	Serbowie – 85% inni – 15%
Wojwodina (autonomiczny okręg republiki serbskiej)	Serbowie – 54% Węgrzy – 19% inni – 27%

Chronologia pierwszych wolnych wyborów w Europie Środkowej/Wschodniej i Azji Środkowej

Słownik

dymisja

(niem. *Dimission*) zwolnienie kogoś z zajmowanego stanowiska lub ustąpienie z zajmowanego stanowiska

liberalizacja

(fr. *libéralisation*) tu w znaczeniu częściowego złagodzenia, zmniejszenia istniejących przepisów czy norm

opozycja

(od łac. *opponere* - przeciwstawiać) tu w znaczeniu grupy osób mających poglądy odmienne od rządzącej władzy

represje

(od łac. *reprimere* - powstrzymać, pohamować) środki wykorzystywane do nacisku na jednostkę czy grupę lub forma odwetu za coś

reżim

(fr. *régime* - porządek) system rządów, w którym ograniczane są prawa obywateli, a władza stosuje wobec społeczeństwa przemoc i rygor polityczny

separatyzm

(z łac. *separatio* - oddzielenie) dążenie do wyodrębnienia się jakiejś grupy z całości; najbardziej typowy jest separatyzm narodowościowy, a jeden z jego przejawów to secesja narodowa

Słowa kluczowe

aksamitna rewolucja, trójkątny stół, mur berliński, Jesień Ludów, Jesień Narodów, komunizm, świat na przełomie tysiącleci, upadek komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej

Bibliografia

1989 – koniec systemu. Polska, Węgry, NRD, Czechosłowacja, Bułgaria, Rumunia, red. Piotr Głogowski, Warszawa 2014.

E. Czapiewski, J. Tyszkiewicz, *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2010.

J. Holzer, *Europa zimnej wojny*, Kraków 2012.

Linia chronologiczna

Polecenie 1

Zapoznaj się z linią chronologiczną, a następnie wykonaj polecenia.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jaki wpływ na sytuację w krajach bloku komunistycznego miała pierestrojka.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 3

Wymień kraj bloku komunistycznego, w którym zmiana systemu społeczno-politycznego miała, twoim zdaniem, najgwałtowniejszy przebieg. Uzasadnij swoją opinię.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Da27m7A8w>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Jesień Narodów – część pierwsza*.

Polecenie 2

Przedstaw zbieżności i różnice między Wiosną Ludów a tzw. „Jesienią Narodów”.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, czym różniło się obalenie komunizmu na Węgrzech od modelu polskiego.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Da27m7A8w>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Jesień Narodów – część druga*.

Polecenie 4

Opisz przebieg zmian w 1989 r. w komunistycznej Niemieckiej Republice Demokratycznej (NRD). Jaki wpływ na wydarzenia miała kwestia istnienia dwóch państw niemieckich i sąsiedztwa z Republiką Federalną Niemiec?

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Porównaj przebieg wydarzeń 1989 r. w Czechosłowacji i w Rumunii. Wyjaśnij, z czego wynikały różnice.

Tvoja odpowiedź

Pokaż ćwiczenia:

Przeanalizuj tekst źródłowy, a następnie wykonaj polecenia.

“ Analiza sytuacji wewnętrznej w NRD sporządzona we wrześniu 1989 r. przez ministra bezpieczeństwa Ericha Mielkego

Zgodnie z posiadanymi informacjami wielu członków partii [...] wypowiada się z wielką troską o obecnych, powszechnych nastrojach wśród dużej części ludzi pracy, szczególnie w zakładach przemysłowych, co wiąże się również z poważnymi obawami o dalsze utrzymanie politycznej stabilności NRD. Uzasadniają oni swą postawę szczególnie takimi osobistymi obserwacjami w miejscu pracy, zamieszkania i wypoczynku, jak:

- znaczne nasilenie dyskusji cechujących się niechęcią i niezadowoleniem, prowadzonych w coraz agresywniejszym tonie w związku z sytuacją w zaopatrzeniu i usługach oraz z polityką wynagrodzeń i cen i materialno-technicznym zabezpieczeniem produkcji;
- coraz bardziej widoczna bierność i obojętność ludzi pracy wobec życia politycznego i społecznego w całym kraju i na własnym terenie;
- dalszy upadek dyscypliny pracy i gotowości do działania;
- znaczny wzrost spekulacji i korupcji.

Z tego dokumentu wynika, że w praktyce również liczni członkowie partii reprezentują podobne poglądy i zachowania, czym nie różnią się od bezpartyjnych. W tym kontekście członkowie i funkcjonariusze SED

wielokrotnie zwracali uwagę na to, że w dyskusjach ludzi pracy w związku z wyżej wymienionymi problemami w coraz większym stopniu ujawnia się tendencja do obarczania kierownictwa partii i państwa odpowiedzialnością za powstałą sytuację, do negowania jego zdolności do rozwiązywania tych licznych problemów, przede wszystkim ze względu na wiek jego członków. [...]

Członkowie i funkcjonariusze SED [...] po części gwałtownie krytykują prace nadrzędnych instancji partyjnych, jak również treść i przebieg zebrań członków partii [...] Rzeczywiste problemy toną w potoku słów. Brak odpowiedzi na konkretne pytania, a krytyczne wystąpienia i dyskusje ucinane są z powołaniem się na dyscyplinę partyjną. Ten, kto na zebraniach partyjnych porusza bieżące problemy, domagając się jasnych odpowiedzi, szybko zostaje opatrzony etykietką malkontenta. Etatowi funkcjonariusze partyjni swoją argumentacją sprawiają wrażenie »bezsilnych«; w pewnej mierze uchylają się od odpowiedzi na niewygodne pytania. [...] Nauczyciele akademicki (członkowie SED) twierdzą, że z coraz większą niechęcią udają się na wykłady i seminaria, ponieważ studenci wielokrotnie poruszają zapalne tematy, a do tego jeszcze zadają pytania, na które nauczyciele nie potrafią udzielić przekonującej odpowiedzi, nie podważając zasadniczego stanowiska partii. Ponadto według nich media NRD nie przedstawiają obiektywnie problemów polityki wewnętrznej. Przekazują one obraz nienaruszonego świata socjalizmu w NRD, który po części jest jawnie sprzeczny z rzeczywistością.

Źródło: Analiza sytuacji wewnętrznej w NRD sporządzona we wrześniu 1989 r. przez ministra bezpieczeństwa Ericha Mielkego. Cytat za: S. Wolle, Wspaniały świat dyktatury, Warszawa 2003, s. 463, 464.

1. Podaj polskie rozwinięcie skrótu SED, występującego w tekście, i wyjaśnij, czym była ta organizacja.

2. Scharakteryzuj stosunek obywateli NRD wobec władz państwa i sytuacji panującej w tym kraju w roku 1989. Oceń, w jakim stopniu różnili się w swoich opiniach zwykli obywatele od członków SED.

Ćwiczenie 2

Do każdego z państw wymienionych w tabeli dopasuj postaci spośród wymienionych niżej osób związanych z Jesienią Narodów.

Bułgaria

Nicolae Ceaușescu

Konrad Adenauer

Erich Honecker

Czechosłowacja

Slobodan Milošević

Ante Pavelić

Ion Antonescu

Georgi Dimitrow

János Kádár

Jugosławia

Miklós Horthy

Edvard Beneš

Todor Žiwkow

Václav Havel

Niemiecka Republika Demokratyczna

Rumunia

Węgry

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Jesień Narodów. Przemiany w państwach komunistycznych w 1989 roku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

LIV. Świat na przełomie tysiącleci. Uczeń:

- 1) charakteryzuje proces rozpadu ZSRS i określa jego następstwa;
- 2) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie pojęcia Jesień Narodów w kontekście Wiosny Ludów.
- charakteryzuje przemiany 1989 roku i obalenie systemu komunistycznego w poszczególnych państwach komunistycznych.
- tłumaczy przyczyny rozpadu Jugosławii.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;

- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla temat zajęć i poleca, by na jego podstawie uczniowie sformułowali cel lekcji.
2. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszytach minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego przemian w 1989 r. w państwach bloku komunistycznego. Uwaga: każde z pytań powinno rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Uczniowie spacerują po klasie i na umówiony dźwięk znajdują kogoś do pary, następnie zadają pytania sformułowane podczas czytania tekstu i na nie odpowiadają.
2. Praca z pierwszym multimedialnym („Linia chronologiczna”). Nauczyciel czyta polecenie nr. 2: „Wyjaśnij, jaki wpływ na sytuację w krajach bloku komunistycznego miała pierestrojka” i poleca uczniom, aby wykonali je w parach. Wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją.
3. Praca z drugim multimedialnym („Film + Sprawdź się”). Nauczyciel prezentuje multimedia. Tym razem uczniowie pracują w grupach 4-osobowych, przygotowując odpowiedzi na wskazane przez nauczyciela polecenia (w zależności od czasu prowadzący może odtworzyć oba filmy albo tylko film nr 2 poświęcony przemianom w państwach niemieckich, Czechosłowacji i Rumunii; wówczas uczniowie porównują przebieg wydarzeń w tych państwach). Po wyznaczonym czasie wybrane grupy

odczytują swoje odpowiedzi na forum. Inni uczniowie uzupełniają ich wypowiedzi. Nauczyciel pilnuje porządku pracy i koryguje ewentualne nieścisłości czy błędy.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli na temat: „Jesień Narodów. Przemiany w państwach komunistycznych w 1989 roku”.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć i pracę uczniów. Na zakończenie może dokonać oceny pracy uczniowskich grup.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.
2. (Dla uczniów chętnych) Wykonaj ćwiczenia dołączone do filmów w sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

1989 – koniec systemu. Polska, Węgry, NRD, Czechosłowacja, Bułgaria, Rumunia, red. Piotr Głogowski, Warszawa 2014.

E. Czapiewski, J. Tyszkiewicz, *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2010.

J. Holzer, *Europa zimnej wojny*, Kraków 2012.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z informacjami zawartymi w linii chronologicznej, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.